

Madsen, K.B. (red.): Psykologisk leksikon. Kbh. 1974.

Mølgård, Jan: "Tilbage til den indre hjemstavn" In: Kritik nr. 56/1981.

Negt, Oskar og A. Kluge: Offentlighed og erfaring. GMT 1974.

Nielsen, Henrik Kaare: "Problemer i Thomas Ziehes narcissismeteorologi" In: Kontext nr. 43.

Ziehe, Thomas: "At ville elske sig selv - uden at kunne" In: Kontext nr. 42 1981.

Ziehe, Thomas: "Om narcissismens sårbarhed" In: Bjerg og Elle (red.): Ungdom, socialisation og narcissisme. Kbh. 1982.

DEBAT**INFORMATIONSTEKNOLOGIEN SOM INTEGRERET UTOPI**

Af Birgitte Christiansen

Følgende artikel er en kommentar til Åge Edwardsens og Lars Qvortrups artikel 'Telematikken og dialektikken og kritikken af kritikken' om den nye teknologi og kritikken af denne i *Massekultur og Medier*, nr. 6, 1982.

Jeg vil nærmere karakterisere Åge Edwardsens og Lars Qvortrups teknologivurdering og opstillede projekt som et eksempel på en integreret utopi og dermed vurdere dens realisationsmuligheder og egentlige fodfæste i den foreliggende debat. Denne utopi konfronteres og sammenlignes indirekte med eksempler fra den aktuelle debat, som forfatterne kritiserer og sammenligner med de klassiske utopier, dvs. der gribes tilbage til modsætningsforholdet mellem Kants fornuftsnormativisme og Rousseaus naturnormativisme i forsøget på at karakterisere debatten og forsøget på at være grænseoverskridende i forhold til denne.

Den integrerede utopis grænseoverskridende virkning giver sig udtryk i en udvikling fra den klassiske utopi til den integrerede utopi, som er procesbetonet, idet den som vision ikke blot er om en tilstand i fremtiden, men indgår i processen mod fremtiden. I sammenligning med den klassiske utopi er det utopiske moment i den

integrerede utopi et forsøg på at inddrage forholdet til praksis (Ole Thyssen: Utopisk dialektik, p. 240 og 242). Et karakteristisk træk ved de integrerede utopier er integreringen af en økonomisk teori med et humanistisk perspektiv.

Grænseoverskridelsen i artiklen forsøges etableret ved først at redegøre for informationsteknologiens indre modsætningsfyldthed for derefter at kritisere tre standpunkter, som tager udgangspunkt i forskellige behov og indirekte i forskellige politiske holdninger.

Det første standpunkt med en traditionel elitær fremskridts-optimistisk holdning betragtes isoleret, som hvilende på industrisamfundets elitære magtkoncentration (Bauer). De to næste standpunkter, som begge har idealer om decentralisering og selvforvaltning, konfronteres som to ensidige holdninger - den ene er opmærksom på positive elementer ved teknologiudviklingen, men er mindre opmærksom på de samfundsmæssige hindringer for en demokratiseringsproces (PUMA-gruppen ved Danmarks Tekniske Højskole); den anden har stærk sans for samfundets systematiske og kritisable formning af behov og teknologi, men modvilje mod at fremhæve de fremadrettede træk ved denne formning (store dele af danske mediekritikere). Disse to standpunkter kritiseres for deres manglende følsomhed overfor det modsætningsfyldte ved såvel den generelle samfundsudvikling som den specifikke teknologiudvikling.

Her vender man tilbage til udgangspunktet for en teknologivurdering og grundlaget for utopien.

Det drejer sig om på een gang at levere præcis kritik af teknologiens særlige samfundsmæssige formgivning og samtidig pointere, at denne formgivning ikke deterministisk peger frem mod nogen allerede fastlagt - god eller dårlig - fremtid, men i sig indeholder flere forskellige mulige fremtider. (p. 86).

Med det ovennævnte citat besværges teknologiens determinisme ved at postulere valgfrihed. M.a.o. undsiger kritikerne valgmuligheden ved kun at være opmærksomme på de negative udviklingsmuligheder.

Dog refereres i artiklen (ibid.) til 70ernes mediekritiske udvikling, hvor det ideologikritiske standpunkts interesse for de økonomiske mekanismer suppleres med

interesse for håb og drømme som en del af virkeligheden. Der henvises til, at dette også må gælde en teori, der vil være nøgtern og entusiastisk, kritisk og håbefuld. Det er altså en dimension, som berører forfatterens teori, utopi, og det er så interessant at se, hvordan dette humanistiske perspektiv forvaltes indenfor utopien.

Forfatterne kritiserer mediekritikerne for en defensiv og restriktiv mediepolitik, baseret på en modstilling af teknologi og menneskelige behov som udspringer af en normativ behovsgruppering (ægte og uægte, gode og dårlige, dybe og overfladiske behov). Denne normative behovsgruppering giver anledning til en kategorisering under naturnormativisme eller fornuftsnormativisme. Denne kategorisering anvendes til at legalisere sammenligningen af den standende debat med de klassiske utopier. Samtidig kan denne sammenligning bruges som afsæt, motor for forfatterens utopi. Men kategoriseringen af kritikerne fører til en forenkling af de af kritikere fremførte problemer i forbindelse med teknologiudvikling som blot udtryk for et skisma mellem erklæret fremadrettethed og reel nostalgi.

Efter min mening er der ikke tale om nostalgi, men en reel skepsis over for den nye teknologiske muligheder som aktuel forbedring af den mellem menneskelige kommunikation og kontakt, bl.a. tolket i forhold til drømme og håb. Endvidere dækker mediekritikken et forbrugersynspunkt, som forfatterne ikke har inde i deres overvejelser.

Forfatterens iver efter at illustrere medieforskernes manglende opmærksomhed på reelle bagvedliggende behov fører desværre til en misforståelse. Morten Giersing er citeret for, at de amerikanske TV-serier har ringe brugsværdi (p. 90). Citatet er i sin helhed følgende:

"Serierne klistrer os godtnok fast foran flimmerkassen. Men man har ikke meget ud af det bagefter. Hvem gider se en serie-episode to gange? Når den umiddelbare spænding er brugt op, er episoden brugt op (og det gir videokassette industrien hovedbrud: hvad skal de putte på båndene?)." (Fremtidens TV, p. 79).

Den ringe brugsværdi dækker forbrugersynspunktet i forhold til seriernes karakter af engangsprodukt. Indirekte berører Giersing seriernes store brugsværdi i forhold til produktionsformålet: at fascinere og fastholde, dvs. at dække seerens ubevidste

behov (før-lyst oplevelser m.v.). I forbindelse med denne kritik tilføjes, at modsætningen mellem aktuel undertrykkelse og indestængt fremtid, som er sat på spidsen i denne vældige medieindustrielle og teknologiske organisation, forbliver usynlig. Men hvordan kan alternativer synliggøres indenfor et produktions- og distributionssystem som det amerikanske, der i den grad udgrænser ikke-kommercielle alternativer?

KRITIKKERNES DILEMMA

Forfatterne opsummerer kritikens dilemma som det teoretiske paradigmes konflikt mellem en engageret og anti-autoritær kritik med centrum i de menneskelige behov og statsmagten som regulator. Denne konflikt forklares ud fra naturnormativismen som en distinktion mellem den ægte menneskelige natur og den perverterede unatur: teknologien, medierne og reklamen nødvendiggør tilliden til statsforvaltningen som regulator for at undgå de stærke udefra kommende negative kræfters fuldstændige destruktion af naturen. Ligesom kritikerne tages til indtægt for en entydig forkastelse af teknologien, som nødvendiggør en alliance med staten for at beskytte folkemasserne mod teknokraternes dårlige påvirkning (p. 90 og 88).

Det virker absurd at forklare det teoretiske paradigmes konflikt ud fra naturnormativismen alene og udelade kritikernes holdning til ændringer i det kulturelle mønster og fokusering på generelle forbrugersynspunkter (forbedringer i hverdagen kombineret med økonomiske omkostninger). Ligesom man ikke generelt kan tolke skepsis som entydig forkastelse af teknologien. Endelig fremmer ironiseringen ikke ligefrem en seriøs debat.

Til gengæld afsløres en frygt for statsmagten som formynder hos forfatterne - en frygt, hvis årsag kan forklares ud fra Lars Qvortrups tidligere artikel 'Decentralisering af radiomediet: Demokratisering eller legitimation?' i Masekultur og Medier, nr. 2, 1981. I denne artikel henvises til, at decentralisering og participation, bl.a. gennem lokalforsøgene med radio og TV, kan blive et udtryk for en statslig legitimationsproces, en institutionalisering af den decentrale modmagt. I artiklen beskrives dementeringen af det borgerlige samfunds utopi om et "open society" pga. statens rolle som fødselshjælper for idealet.

Baggrunden for lokalforsøgene forklares i Lars Qvortrups artikel bl.a. som det politisk-administrative systems behov for legitimation, fremkaldt af den økonomiske og teknologiske udvikling, og dette skaber behov for at styrke befolkningens identifikation med samfundet og fremmelse af masseloyaliteten. Modoffentligheden, modmagten, ses som udtryk for legitimationskrisen, mens svaret fra det politiske styringscentrum på modmagtetableringen resulterer i en institutionalisering af modmagten, hvilket forårsager styring og bibeholdelse af den kompensatoriske effekt (p. 36). Det er altså en frygt for en statslig omklamring af det alternative i modoffentligheden.

Vender man tilbage til den utopi, som forfatterne opstiller, så karakteriseres det sociale eksperiment med telematikken som indeholdende både nøgternhed og entusiasme. Nøgternheden består i telematikkenes industripolitiske relevans, og entusiasmen består i en kombination af telematikkenes flertydige latensindhold og eksisterende sociale bevægelser.

Her dukker de karakteristiske træk for den integrerede utopi op, idet den integrerede økonomiske teori omfatter telematikkenes økonomiske anvendelsesmuligheder, mens det humanistiske perspektiv ligger i kombinationen med de sociale bevægelser.

Realiseringen af utopien i form af det sociale eksperiment kræver et økonomisk overskud og de participatoriske, decentraliserede og mobiliserende sociale organisationer er desværre ofte økonomisk svækkede som græsrodsbevægelser. Den økonomiske støtte kan kun ydes gennem mæcener, erhvervslivet (som vil betragte denne opgave ud fra den kommercielle investerings synspunkt) og staten. Den totale afvisning af staten som økonomisk garant, men især som regulator - f.eks. i forhold til den kommercielle brug af medierne, kan nemt resultere i rendyrket liberalisme. Men hvad er egl. det politiske grundlag for den opstillede utopi?

Det sociale eksperiments humanistiske perspektiv

Det politiske latensindhold i den opstillede utopi opgøres kun til to holdninger: realisering af almenviljen via en stærk repræsentativ stat og via dominerende vertikale strukturer for de offentlige tilkendegivelser; realisering af alles vilje via participation, decentralisering, ligelig informations-indhentning og horisontale strukturer for den offentlige debat (p. 105).

Den ovenfor nævnte participationsmodel kan kun realiseres gennem en form for offentlig regulering, hvis alle virkelig skal have chance for at anvende systemet, ellers opnås en 'gøgeungeeffekt', dvs. en selekterende virkning, som vil skabe et proletariat, der ikke har økonomisk adgang til teknikken.

Latensindholdet i forhold til fritid og arbejde illustreres gennem tvetydighederne: passiv TV-underholdning kontra selvredigering, produktivitets- og effektivitetsforøgelse kontra menneskeliggørelse af arbejdet og mindre afstand mellem arbejde og fritid (p. 106).

Blot lægger de fremførte positive aspekter op til yderligere tvetydigheder. Selvredigering er ikke kun ensbetydende med valg gennem et stort antal kanaler, men også at seeren selv er aktiv indenfor en form for programproduktion. Fleksibiliteten i form af hjemmearbejde, egen tilrettelæggelse samt at transport undgås er også ensbetydende med en udgrænsning af mellemmenneskelig kommunikation i form af arbejdskammerater, hvilket kan få betydning for faglig organisation og politisk bevidstgørelse.

I artiklen understreges det, at telematikken peger fremad, lover realisering af traditionsrige sociale utopier.

Hertil må anføres, at hvis der med disse utopier f.eks. menes foreningen af familie og arbejde, så knuses det utopiske og frigørende af teknologiens overvågning. Netop denne utopi er baseret på en historisk virkelighed, som selvfølgelig ikke kan genkaldes via den nye teknologi. Hvis intimsfæren og arbejdssfæren sammenkobles, vil intimsfæren automatisk blive subsumeret arbejdssfæren. Et eksempel herpå kan findes i Japan, hvor det sociale sikkerhedsnet i høj grad er underlagt virksomheden

(bolig, børnepasning, uddannelse og pension m.v.). Dette binder de ansatte til virksomheden i et afhængighedsforhold som svarer til afhængighedsforholdet af telematikken.

Artiklen slutter af med en opsummering omkring elementerne i det sociale eksperiment med telematikken, dvs. kombinationen af nøgternhed og entusiasme, hvor nøgternheden består i en fastholden i det industripolitiske aspekt (dvs. anlægspolitik, hjemmemarkedsproduktion og udvikling af eksportkvalifikationer); entusiasmen består i at forbinde de flertydige latensindhold med de sociale bevægelser. Det sociale eksperiment skal sluttelig kombinere tendens og inde-stængt fremtid samtidig med at disse sættes i deres samfundsmæssige spil.

Det er tydeligt formen, som styrer det sociale eksperiment, mens selve indholdet er diffust og uklart. Det humanistiske kendetegn ved de sociale bevægelser er håb og drømme, men hvordan sættes det i spil med det industripolitiske aspekt? Det humanistiske perspektiv ved denne integrerede utopi er udfoldet.

Fortrænges det humanistiske perspektiv, så bliver det umuligt at vurdere fænomener såsom undertrykkelse, udbytning, manipulation etc. på anden måde end rent operationelt; sådanne fænomener er i sig selv hverken noget at stræbe efter eller at undgå, men i forhold til et givet formål kan de være hensigtsmæssige eller det modsatte; teorien opgiver på denne måde enhver forståelse for hvordan historieprocessen bliver til og begrænser sig til at analysere det kollektive resultat; den opgiver også enhver mulighed for aktivt og engageret at indgå i denne proces. (Ole Thyssen: *ibid.*, p. 243).

Kravene til teknologivurdering og til det sociale eksperiment må være, at det humanistiske perspektiv ikke undervurderes og underlægges rationelle betragtninger af økonomisk karakter.

Den opstillede utopi kan ende med blot at være legitimation for at beskæftige sig med en teknologi, hvor det økonomiske aspekt er dominerende, trods forsøg på at anføre de negative konsekvenser, trods fremadrettet tvivl.

Birgitte Christiansen er konferensstuderende i massekommunikation ved Nordisk Institut, Aarhus Universitet.